

SEMINÁŘE K AKVIZICI V LETECH 1991-2000

Jiřina Bínová
SVK Kladno

V letech 1991 až 2000 se každoročně konaly semináře akvizitérů. 11. května roku 2000 se uskutečnil jubilejní 10. akvizitérův seminář. Co tyto semináře přinesly?

Z původního - zcela intimního - setkání akvizitérů státních vědeckých knihoven ČR uspořádaného v Kladně (společný podnět SVK Kladno a Ústí nad Labem) a vyvolaného naléhavou potřebou výměny zkušeností při obrovském „knížním boomu“ vznikly postupně koncepčně připravované a silně obsazené porady vedoucích akvizitérů pracovníků Národní knihovny v Praze, Moravské zemské knihovny v Brně, Knihovny Akademie věd, státních vědeckých knihoven, dalších členských knihoven SDRUK, vysokoškolských knihoven, městských knihoven statutárních měst, okresních (i bývalých) knihoven, městských a dalších knihoven odborných.

Setkání v roce 1991 bylo koncipováno jako pracovní zasedání zástupců útvarů akvizice SVK s cílem vzájemně se poradit, inspirovat, získat zkušenosti a orientovat se ve složité akvizitérské činnosti při absolutním nedostatku informací o nově vycházejících titulech ve stovkách vznikajících vydavatelství.

Zanikl knižní velkoobchod, vznikaly obchodní agentury: dobré, lepší, ale i velmi nesolidní. Snad všichni akvizitéri odjžděli s pocitem, že porada byla užitečná, každý se dozvěděl nové skutečnosti, nebo si alespoň ověřil a potvrdil svoje zkušenosti. Porada neměla sice vyhraněný program, ale přítomnost akvizitérů pouze z SVK, tj. knihoven s podobnými zkušenostmi s akvizicí domácí i zahraniční literatury, dovolovala usměřňovat diskusi směrem, který zajímal všechny přítomné. Všechny knihovny byly v té době příjemcem bezplatného povinného výtisku knih, každá knihovna měla určitou specializaci (i o tom se jednalo), všechny tehdy ještě provozovaly v různé míře tzv. krajskou katalogizaci.

V té době se začínala rozšiřovat debata o novém zákonu o povinném výtisku: o jeho dodržování a plnění, o výhradách vydavatelů vůči platnému zákonu a jeho dikci. Vstoupil v platnost zákon č. 106/91 Sb., čímž byl bezplatný povinný výtisk redukován o vysokoškolská skripta a učebnice. O typ dokumentů, které jsou uživateli v knihovnách žádány nejvíce: vysokoškolští studenti zpravidla tvoří nejpočetnější část čtenářské obce.

Přes stesky nad neplněním zákona, situací na knižním trhu, pronikavě se zvyšujícími cenami knih, nutícími knihovny redukovat především odběr zahraničních titulů periodik, se konstatovalo, že porada byla účelná, splnila očekávání, dala podnět k ustavení pracovní skupiny i doporučení Národní knihovně, aby se ujala funkce koordinátora.

Kostky byly vrženy: první porada uskutečněna, tradice ustavena. Účelnost porady dokládá i fakt, že bylo následně kritizováno, že na poradu nebyly pozvány další knihovny.

Proto za necelý půlrok, tentokrát již v tradičním jarním termínu, bylo svoláno širěji koncipované pracovní setkání vedoucích pracovníků úseku akvizice. Znovu v Kladně. Svolavateli i pořadateli byly opět ústecká a kladenská SVK. Kromě knihoven byli pozváni zástupci časopisu *Nové knihy*, distribuční firmy i někteří špičkoví dovozci literatury.

Pozvánka slibovala bohatý program a bohatou diskusi, kterou téměř těsnopisně zachytila Jana Lichtenbergrová z SVK Ústí na Labem, které už napříště připadla úloha zapisovatele, stejně tak jako jejímu řediteli Aleši Brožkovi úloha moderátora.

Hlavními body programu byla opět akvizice domácí i zahraniční neperiodické produkce, organizace krajského nákupu i katalogizace. Představila se agentura Encyclopaedia Britannica (kterou mnohé knihovny znaly) osobou Dagmar Muchové s nabídkou rozsáhlých encyklopedických komplexů s výhodami slev pro velké odběratele, rovněž tak Blahoslav Šimek, zástupce stejné agentury pro Moravu a současně zástupce britské firmy Collets dodávající komukoliv kamkoliv produkci angloamerických zemí. Hovořilo se i o nepřítomných agenturách, se kterými knihovny měly v té době dobré zkušenosti.

Úvod do diskuse zajistila ústecká knihovna se zajímavým přehledem slev pro knihovny, při které upozorňovala zejména na firmy poskytující vysoký rabat.

Povinný výtisk byl problémový nejen v SVK, ale i v NK, která konstatovala, že jí uniká cca 30 % domácí knižní produkce. Upozorňovalo se na možnost využívání báze dat agentury ISBN.

Oddíl o krajské katalogizaci naznačoval, že po mnoha letech dochází k výrazné změně. I tady se velmi silně projevoval nedostatek informací o nově vycházejících titulech. Bývalé ústřední knihovny krajů hledaly způsoby, jak uspokojit požadavky knihoven ze svých regionů, protože možnost nákupu a přístupu ke knihám se lišil v jednotlivých městech. Knihy nakupovaly knihovny zpravidla u místních knihkupců, a tak mnohdy získaly tituly, které knihovnám zajišťujícím krajskou katalogizaci, chyběly. Všechny knihovny kromě Kladna začaly za katalogizační záznamy - byť téměř symbolickou cenu - účtovat.

Časopis *Nové knihy* byl vystaven silné kritice ze strany knihoven: málo titulů, hodnotné tituly často chybějí, mnohé pozdě uváděny, chybí cena i výše nákladu, adresy a možnost objednávky, tituly často uváděny 2x, výjimečně 3x. Jakkoliv odpověď šéfredaktorky paní Vaškové byla vyčerpávající, musela i ona konstatovat, že v mnohém knihovny mají pravdu: je odkázána na hlášení vydavatelů, chybí kontakt s vydavateli vysokoškolských učebnic a skript, v některých týdnech má nadbytek titulů, jindy opět katastrofální nedostatek, je nucena tituly přesouvat, čímž se informace zpožďuje a zákonitě znehodnocuje a dochází nechtěně ke zdvojenému uveřejnění.

Návrhem, který chtěl napomoci nepřehlednému stavu, bylo rozhodnutí zveřejnit v Nových knihách otevřený dopis vydavatelům, shrnující a zdůvodňující výhrady knihoven (otevřený dopis však zveřejněn nebyl).

V této souvislosti se představila i agentura ISBN i knihovny budující báze dat nakladatelů: SVK Ústí, SVK Plzeň a Národní knihovna ČR. I podle těchto bází je možno rozšiřovat informace o titulech, které jsou uváděny na trh.

K zápisu byly připojeny tři rozsáhlé a cenné přílohy - seznam zjištěných nakladatelů poskytujících knihovnám zajímavý rabat (podle zkušeností SVK Ústí), seznam zjištěných dovozců zahraniční literatury (včetně kontaktních adres, podmínek způsobu platby, rabatu), vzory katalogizačních záznamů zpracovávaných jednotlivými knihovnami jasně dokládající používání rozdílných pravidel jmenového popisu i věcného třídění.

Porada dokázala svoji účelnost, o dalších setkáních nebylo pochyb.

V pořadí 3. (tentokrát již s názvem) seminář byl pořádán záměrně v předvečer pražského knižního veletrhu 13. května 1993 v Kladně. Pořadatelem kromě tradičních SVK Kladno a Ústí nad Labem (nebo Ústí a Kladno - místo konání bylo záměrně vybráno jako dostupnější pro vzdálené účastníky) bylo poprvé i Sdružení knihoven. Bylo přítomno 39 účastníků - knihovny, nakladatelé, dovozcí literatury, redakce Nových knih, Knihy '93, dva tehdejší nakladatelské a knihkupecké svazy - Český svaz nakladatelů, vydavatelů a knihkupců (František Šebor) a Svaz českých knihkupců a nakladatelů (Jan Kanzelsberger).

Stěžejní body byly neúprosně stejné jako v letech předcházejících - akvizice neperiodických publikací se vstupní informací Národní knihovny. O jednotlivých akvizičních fázích, zdrojích informací (časopisy Nové knihy, Knihy '93, ale i O.K. a Labyrint, báze dat NAKL, ISBN, ULNAK) hovořil Aleš Brožek a doprovodil příspěvek přehlednými tabulkami. Dotkl se rovněž problematiky počtu nakladatelů v jednotlivých regionech a jejich ediční činnosti včetně problémů se získáváním informací o vydaných titulech malých příležitostných vydavatelů. Příspěvek uzavíral přáním, že se zdaří vybudovat v blízké budoucnosti elektronický souborný katalog získaných knih.

Jednání bylo věnováno i akvizici zahraniční neperiodické produkce nejen v nabídkách dovozců, ale i nabídkou SDRUK v příspěvku Jaromíra Kubička. Informoval o dohodě mezi SDRUK a Asociací slovenských knižnic na pravidelný oboustranný dovoz knih.

Neúprosně do jednání vstupovaly obavy v souvislosti s přípravou nového zákona o povinných výtiscích. SDRUK předložilo Ministerstvu kultury ČR - tj. předkladateli zákona - návrh novely týkající se současně všech typů dokumentů včetně periodik s 5-7 konzervačními výtisky a dalšími placenými povinnými výtisky na vyžádání. Pohled Národní knihovny ČR se lišil, stejně tak jako její návrh zákona.

Zřetelně se vyhrcoval střet mezi knihovnickou a vydavatelskou sférou. SDRUK navrhoval 5 placených po-

vinných výtisků, požadoval přesnější vymezení pojmu povinný výtisk, zkrácení doby dodání. Národní knihovna rozlišovala ve svém návrhu 4 typy povinného výtisku - úplný neplacený, územní neplacený, regionální neplacený, na vyžádání.

Zajímavý byl příspěvek agentury ISBN o výsledcích její čtyřleté existence. Kromě báze nakladatelů čítající cca 2300 nakladatelů vydala Soupis účastníků systému mezinárodního standardního číslování (stav k 31.12.1992) za Českou i Slovenskou republiku. Redaktorka týdeníku Knihy '93 informovala o rozsahu periodika i o čtrnáctidenní příloze pro knihovníky nazvané Klementina. Zástupci obou nakladatelských svazů hovořili o jednání obou svazů a snaze o jejich sloučení, přípravě časopisu Knihkupec a nakladatel, o nakladatelském návrhu zákona o povinném výtisku. Sympaticky vystoupil zástupce agentury OPA, s níž většina knihoven trvale spolupracuje ke své spokojenosti. SVK Liberec předvedla program AKV (akvizice) ze své programátorské dílny.

4. setkání se uskutečnilo výjimečně v Liberci, kde bylo součástí odborného programu oslav 70. výročí založení knihovny. SDRUK koncipoval toto jednání jako setkání akvizičních pracovníků knihoven s distributory, zástupci nakladatelských svazů a nakladateli. Účast byla rekordní - 67 přítomných!

Kromě standardních témat, mj. význam bází pro akvizici - v roce 1993 ISBN 5770 titulů knih, ULNAK 1600 vydavatelských adres, NAKL 2610 nakladatelů, byl novou informací příspěvek zástupce SVK Plzeň o využívání elektronické báze objednaných knih přímo při nákupu v knihkupectví nebo u distribučních firem. Akvizitér má současně možnost se okamžitě rozhodnout. (Příspěvek byl publikován v časopise Čtenář).

Firma Albertina icome předvedla svůj tehdejší projekt LIBRIS i některé tituly CD-ROM, které měla t.č. v prodeji.

V roce 1995 se uskutečnil 5. seminář 14. června se 68 přítomnými. Účastnilo se více okresních knihoven i další odborné knihovny. Rozšiřující se počet účastníků z knihoven a sílící zájem firem s možností se představit nasvědčoval účelnosti porad.

Páté setkání nutilo i k rekapitulaci a zamyšlení nad setkáními předcházejícími. Vzhledem k účasti zástupců různých knihoven bylo nutno poněkud korigovat program. Jelikož nově přijatý zákon č. 37/95 Sb. o povinných výtiscích zajímal především příjemce nabídkového povinného výtisku, v programu semináře tematika PV nezazněla a k tomuto tématu se vzápětí uskutečnila samostatná porada.

Stěžejní částí programově přeplněného semináře bylo představení firem. Přes přijatá kritéria pro představení a určený časový limit zabralo představení včetně dotazů a odpovědí tolik času, že zdaleka ne vše další bylo probráno. Navíc nebylo možno odmítnout firmy, které se specializují výhradně na dovoz knih ze zahraničí. Zajímavého představení se zúčastnily firmy, se kterými knihovny již několik let spolupracují, i firmy zcela nové, které nabízely téměř nemožné a jejich odpověď na každou otáz-

ku byla vždy stejná - samozřejmě zajistíme, zařídíme, dodáme. Skutečnost je jiná - o některých firmách jsme během roku více neslyšeli.

Dvě knihovny, rozdílné velikostí, posláním a záběrem akvizice, seznámily se svojí akviziční politikou - SVK Olomouc a OK Karlovy Vary. Příspěvek olomoucké knihovny vyčerpal problematiku včetně zahraniční akvizice (nákup, výměna), práce s kartotékou desiderat a následně s antikvariáty i funkce rezervního fondu. Diametrálně odlišný byl referát OK Karlovy Vary - veřejné knihovny doplňující fond pro běžného uživatele. Referát konstatoval velký rozdíl akviziční politiky před rokem 1989 a nyní. V souvislosti s tím zazněla opakovaně pochvala na distribuční firmu OPA.

S novým projektem Svazu českých knihkupců a nakladatelů - už společné platformy knihkupců a nakladatelů - seznámili Jan Kanzelsberger a Michal Uhde. Redakce Books in print připravuje katalog skladovaných knih, tisková verze byla ohlášena na jaro 1996. Plánuje se roční periodicitu. K prodeji na místě byla tištěná i disketová podoba obchodního katalogu.

Vystoupení firem bylo časově náročné, málo času zbylo na připravené referáty olomoucké a karlovarské knihovny i na informace agentury ISBN, porovnáníází dat nakladatelů z regionálního aspektu (téměř polovina malých vydavatelů působících v regionu v základních bázích chybí) i další témata.

Nabídka, aby byla ustavena pracovní skupina pro akviziční politiku, nebyla vyslyšena, stejně ani návrh, aby Národní knihovna svolala poradu akvizitérů periodické produkce, kde je situace možná ještě složitější.

6. seminář konající se 12. června 1996 neměl hlavní téma. 64 účastníků vyslechlo referáty Okresní knihovny v Táboře (integrováný nákup, finanční obtíže, problematika nákupu vícesvazkových děl vycházejících postupně) a Městské knihovny v Broumově o jejich velmi netradičních praktikách akvizice.

Velký prostor byl věnován akvizici audiálních dokumentů. Moravská zemská knihovna informovala mj. o vlastní iniciativě zpracovat adresář hudebních a audiálních vydavatelů. Městská knihovna v Praze seznámila podrobně s rozsáhlou a dlouholetou činností hudebního oddělení i se spoluprací se Sdružením hudebních knihoven. Další knihovna, která je známa dobrou činností hudebního oddělení, Okresní knihovna v Hradci Králové uzavřela tento blok příspěvků.

Mimořádně zajímavý byl příspěvek Anny Patočkové (Státní technická knihovna Praha) o akvizici firemní literatury. Tento typ dokumentů nepatří mezi tradiční akviziční zájmy knihoven, pro mnohé byl především z pohledu firemní literatury jako regionální informace velmi zajímavý.

Příspěvek SVK Kladno byl o netradičním a knihovnamí málo využívaném zdroji nákupu hledaných regionálních dokumentů, totiž nákupu na aukcích. Knihovny jsou pouze výjimečně účastníky a „zákazníky“, nicméně i tuto cestu nelze nevyužívat.

Seminář zakončilo představení několika distribučních firem.

7. seminář (1997) byl z větší části věnován periodickému tisku, seriálům. Bylo to v době, kdy byl v jednání nový tiskový zákon; bylo evidentní, že zákon z roku 1996 je naprosto nevyhovující. Fundované příspěvky o registraci periodického tisku i stav příprav tiskového zákona vyslechlo přítomných 59 zástupců knihoven, nakladatelů, distribučních firem a dalších institucí z úst pracovníků odboru hromadných sdělovacích prostředků Ministerstva kultury. Se způsoby, formami a svojí praxí akvizice seriálů, často velmi netradičními postupy, seznámila Národní knihovna.

Zástupce jedné z největších (a jak se později ukázalo i nejserióznějších) distribučních firem A.L.L. production Tomáš Klusáček hovořil o novém katalogu periodického tisku. Zajímavé a sympatické bylo poslouchat v jeho referátu zdůvodnění nutnosti odevzdávání povinných výtisků jednotlivými nakladateli.

Nedostatek financí v knihovnách na nákup seriálů navrhoval zástupce firmy Mediaprint řešit zřízením prodejního koutku seriálů v prostorách knihovny, přičemž získaný rabat by byl využit na zvýšený nákup dokumentů.

Největší potlesk přítomných posluchačů sklídl velmi zajímavý příspěvek Evy Stejskalové, vedoucí časopiseckého oddělení Knihovny Národního muzea. Knihovna Národního muzea je jedním z nejstarších příjemců povinných výtisků novin a časopisů v Čechách, její sbírka patří mezi nejucelenější a největší. Přesto mnoho vydavatelů nechápe tuto jedinečnost, svoje povinné výtisky nezasílá, nebo je zasílá liknavě, event. po mnoha urgencích. Této činnosti knihovna věnuje obrovskou energii, snaží se ze všech sil minimalizovat mezery.

Posluchači vyslechli příspěvek Českého národního střediska ISSN o možnostech využití ISSN pro akviziční praxi. Báze OSIRIS k 1.6.1997 obsahovala 4332 záznamů.

Poslední informací o akvizici časopisů byl příspěvek Anny Patočkové (Státní technická knihovna Praha) tentokrát o akvizici zahraničních periodik.

Podle jednotné struktury (počet nabízených titulů, způsob distribuce, platební podmínky, výše množstevních slev, vyřizování urgencí, rozsah služeb, existence katalogů, oznámení změny, spojení na internet, počet odběratelů, reference) se představilo pět firem provádějících distribuci časopisů.

8. seminář se uskutečnil 11. června 1998 za účasti 75 zástupců knihoven, nakladatelů a distribučních firem. Měl nové hlavní téma - CD-ROM - jež knihovny začaly podstatněji získávat. Na tuto skutečnost reagoval i týdeník Nové knihy, který v té době 1x za 6 týdnů věnoval jednu tiskovou stranu CD-ROM, jak o tom informovala šéfredaktorka časopisu Olga Vašková. O distribuci CD disků hovořili zástupci 11 distribučních firem a nakladatelství, mj. společnost Albertina icome.

Státní vědecké knihovny a Státní technická knihovna se soustředily na problematiku akvizice vysokoškolských

učebnic a skript. Informace o skriptech se získávají obtížně, nebývají inzerovány v běžných časopisech zabývajících se nabídkou dokumentů.

Problematické CD-ROM a vysokoškolských skript se vymykal příspěvek Márie Kafríkové z Knihovny a tiskárny pro nevidomé K.E. Macana v Praze referující o činnosti Knihovny a tiskárny pro nevidomé.

Seminář v pořadí 9. se uskutečnil 9. června 1999. I tento seminář měl hlavní téma. Tím byly tentokrát regionální dokumenty, jejichž akvizici veřejné knihovny věnují stále větší pozornost. Fond je pro každou knihovnu fondem unikátním a speciálním. Seminář měl ještě další novinku - přednášejícími byli mj. posluchači Ústavu informačních studií a knihovnictví FF UK. Studenti 3. ročníku Petr Bolidiš a Tomáš Horáček se zabývali obchodními řetězci knižního trhu (nákupy u distributorů, slevami pro knihovny některých nakladatelství). Diskusi vyvolal jejich pohled na rozvíjející se nákup v nejznámějších českých internetových knihkupectvích, jeho výhody i nevýhody. Protipólem příspěvku studentů byl pohled fundovaného akvizitéra Státní vědecké knihovny v Ústí nad Labem podrobuje analýze a kritice www stránky 112 českých i zahraničních nakladatelů.

Druhá část semináře byla věnována problematice doplňování regionálních fondů ve veřejných knihovnách. Ve třech příspěvcích - SVK Kladno, OK Karlovy Vary a OK Havlíčkův Brod bylo možno se seznámit se systémem činnosti těchto knihoven i jejich chápáním regionálního fondu: region jako obecné území, typologie dokumentů z pohledu akvizitéra, kdo je regionální autor a kdo je regionální osobnost. V referátu SVK Kladno byl předložen přehled této problematiky ve státních vědeckých knihovnách ČR. Byla provedena analýza interních směrnic regionálního fondu, z čehož bylo patrné, jak rozdílně je chápána akviziční politika. Rozdíl mezi knihovnami mj. vznikají i nepřesností terminologie.

Jubilejní 10. seminář se uskutečnil 11. května 2000, v den zahájení veletrhu Svět knihy. Organizátoři se rozhodli seminář z praktických důvodů uspořádat v Ústřední zemědělské a lesnické knihovně v Praze, aby se účastníci mohli snadněji a rychleji přemístit na veletrh Svět knihy. Poprvé bylo k rozesílání pozvánky použito pouze elektronických konferencí KNIHOVNA a SKIP. Zjistilo se, že některé knihovny proto pozvánku neobdržely - např. pravidelný účastník Knihovna Národního muzea. Poprvé nebyly vyžádány návratky, pořadatelé neznali počet ani složení účastníků. Účast byla nižší - 47 posluchačů, převažovaly veřejné knihovny, především knihovny městské.

Program - jako vždy - s elegancí moderoval Aleš Brožek, ředitel Státní vědecké knihovny v Ústí nad Labem. Na semináři zaznělo pět příspěvků. Pořadatelé vyzvali k vystoupení zástupce distribuční firmy OPA, která se zúčastnila všech akvizičních seminářů, o její pohled na jejich význam jako místa pravidelného setkání knihoven, nakladatelů a distribučních firem. Firma má dlouholeté

zkušenosti - spolupracuje se 45 knihovnami, distribuuje knižní tituly od 80-100 nakladatelů.

Západočeské muzeum v Plzni se otevřelo veřejnosti po rozsáhlé rekonstrukci, podstatnou část renovované budovy zaujímá i knihovna tohoto muzea. Vedoucí muzejní knihovny, zkušený knihovník Ilja Šedo, přednesl velmi zajímavý příspěvek o akviziční politice muzejních knihoven, Knihovny Západočeského muzea především. Upozornil na zajímavé a netradiční akviziční zdroje a typy spolupráce.

Referát Zdeňky Prahlové o organizaci nákupu Městské knihovny v Praze byl velmi podnětný pro praxi městských knihoven s pobočkami.

I pro 10. seminář byl připraven příspěvek studujícího oboru knihovnictví - tentokrát studentky Masarykovy univerzity v Brně. Představila svou diplomovou práci Akvizice státních vědeckých knihoven, vycházející z praxe 3 SVK. Posledním byl příspěvek zkušené akvizitérky SVK v Kladně, která ve svém vystoupení zúročila výsledky vlastního průzkumu týkajícího se funkce distribučních firem, „kamenných“ knihkupectví, elektronických Nových knih a zásilkové služby Lira agentura. Výsledek potvrdil očekávání - nejlépe byla hodnocena distribuční firma OPA, akvizitěři všech SVK upřednostňují nákup v knihkupectví s možností knihy „de visu“. Elektronická podoba Nových knih je doposud využívána jen omezeně, papírová podoba převládá.

Tematika akvizice dokumentů je stále problematičtější. Mimo jiné i tím, že knihovny už dávno nezískávají pouze tradiční nosiče - knihy a časopisy. Přesto je stále komplikovanější nalézt každoročně aktuální a zajímavé akviziční téma tak, aby zaujalo knihovny všech typů a velikostí.

Deset ročníků a deset seminářů je skutečností i historií. Při 10. ročníku se hlavní pořadatelé loučili slovy: při 11. ročníku znovu v Kladně.

Nejlépe hodnocení provedla akvizitérka SVK Ústí nad Labem paní Jana Lichtenbergová, autorka perfektních zápisů všech deseti ročníků, komentující pochvalný příspěvek ve 28. čísle (ročník 2000) Nových knih slovy: „Semináře - ať se pochválí či nikoliv - se budou konat dál, dokud nezaniknou knihovny v Kladně a v Ústí nad Labem, a je mým nezvratným osudem pořizovat zápis.“

Takže v roce 2001 na viděnou!

■ ■ ■ ■ ■